

Problemes de codificació de l'alguerès*

ANDREU BOSCH I RODOREDA
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

La comunicació analitza dos fenòmens lingüístics o problemes de codificació que deriven de la manca d'alfabetització efectiva en català a l'Alguer i de la situació ecosociolingüística peculiar d'aquest territori de parla catalana: d'una banda, l'ús de l'alguerès en la retolació viària i comercial amb errors de correcció lingüística o basat en models lingüístics contraposats; i, de l'altra, les dificultats d'elaboració de materials didàctics en alguerès respectant l'ortografia de la llengua catalana i alhora reflectint la parla algueresa.

En el primer cas, es comparen les dades recollides per l'autor entre 1993 i 1998 amb dades de 2008, deu anys després, tant pel que fa a l'ús del català en la retolació viària i en el nomenclàtor de carrers com quant a la presència de l'alguerès en la retolació comercial. Es confirma el desgavell de models lingüístics en què s'ha basat l'ús de l'alguerès en aquests àmbits, no únicament ortogràficament, sinó també gramaticalment (models de codificació asimètrics).

En el segon cas, la necessitat d'adaptar materials didàctics per a l'escola, per raons pedagògiques, però també per factors de cohesió lingüística, comporta la presa de decisions sobre el model de llengua oral i escrit a seguir, a partir d'una anàlisi descriptiva de la llengua (fonètica i fonològica, i també morfològica, lèxica i sintàctica). L'autor aporta exemples extrets de l'elaboració de materials en què ha participat, com ara el còmic *Tintín al país de l'or negre* (1995) i el recull *Històries de l'Alguer, entre la marina i la campanya* (1996), alguns dels quals són objecte de revisió; i també exemples procedents dels materials didàctics elaborats des

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació «Explotació d'un corpus oral dialectal: anàlisi de la variació lingüística i desenvolupament d'aplicacions informàtiques per a la transcripció automatizada», HUM2007-65531, finançat pel MICINN i el FEDER.

del Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori per un equip docent, amb revisió lingüística de Luca Scala.

2. ALGUNS CASOS DE PUBLICITAT COMERCIAL I VIÀRIA A PARTIR DE MODELS DE CODIFICACIÓ ASIMÈTRICS

Després de les dades reportades el 1998 en relació amb el treball de camp realitzat a l'Alguer entre 1996-1997 sobre «L'ús del català i la interferència lingüística en la publicitat visual i la retolació comercial i institucional de l'Alguer» (Bosch, 1998; Bosch, 2002, p. 209-258), no es pot dir que s'hagi avançat gaire en el panorama de la codificació lingüística, com demostren les dades que reporto en aquesta comunicació recollides el 2008.

Ja aleshores apuntava dos fenòmens a considerar: d'una banda, «l'ús del català en la publicitat visual i la retolació comercial i institucional a l'Alguer, que és escàs i testimonial, si bé obeeix a unes constants sociolingüístiques, especialment interessants des d'una òptica d'alternança de llengües (català i italià)»; i, d'altra, el model de llengua utilitzat, per tal d'«estudiar-ne les interferències de l'italià —especialment gràfiques, lèxiques i sintàctiques—, però també de l'estàndard català enfront de l'ús d'un model o d'uns models —si és que n'hi ha— de llengua més acostats a la varietat algueresa, especialment en la morfologia i el lèxic», tot relacionant-ho amb «la incidència de l'ortografia catalana —i, per tant, de la normativa ortogràfica— en els usos lingüístics publicitaris a l'Alguer, un dels aspectes més interessants, a cavall de la fonètica algueresa i de les interferències de l'ortografia de la llengua italiana».¹

Fenòmens lingüístics i problemes de codificació inherents als missatges

Per a seguir aquest apartat, caldrà tenir en compte el valor de les sigles següents:

- (AAST) Retolació turística de l'Azienda Autonoma di Soggiorno e Turismo (l'Alguer), avui desapareguda.
- (MA) Retolació viària: nomenclàtor oficial de carrers (Municipi de l'Alguer).
- (MAT) Retolació turística municipal (Municipi de l'Alguer).
- (PC) Producte comercial.
- (RP) Retolació viària: nomenclàtor popular de carrers (Rotary Club Alghero).
- (RPA) Retolació viària: nomenclàtor popular de carrers (altres).
- (RC) Retolació i publicitat comercial.

1. Bosch (1998, p. 105), revisat a Bosch (2002, p. 209).

a) Consonantisme

— Canvi de *r* implosiva a [l]:

- (1) Ristorante *EL PULTAL* Pizzeria (RC)
- (2) *Lo Portal* - Piazza Porta Terra (MA)
- (3) *Lo barber* Estetista (RC)
- (4) *Margalló* i *www.margallo.it* (Azienda Agricola Antonella Ledà d'Ittiri) (PC)
- (5) *Valmell* Cannonau di Sardegna DOC, Cantina Sociale Santa Maria la Palma (PC)

Observem manca de simetria en els exemples de retolació comercial (1) i (3), i també d'(1) respecte del cas (2) del nomenclàtor oficial de carrers al barri antic, que remetent a *portal* [puɫ'tal]. La mateixa asimetria apareix en l'etiquetatge de vins algueresos: *Margalló* [maɫga'ɫo] (4) no s'adiu amb *Valmell* 'vermell' [val'mel] (5),² malgrat el manteniment ortogràfic de *-ll*, que es despalatalitza en alguerès.

— Rotacisme de *-/d/-* > [r]:

- (6) *RUMPURA* di Loi Alessandro i *www.rumpura.com* (RC)
- (7) Pescheria «*RURÓ*» di Paolo e Dino Melone (RC)
- (8) *Davallada* de don Pinna (MA) i *Devellada* de don Pinna (RP)

Un cas ben particular d'arcaisme i de transgressió ortogràfica desapercebut és (6): *Rompuda* és un *xisto* o malnom dels membres d'una família popularment coneguts per ésser enterramorts. M'informa Luca Scala que els minyons feien broma amb aquest malnom repetint en italià un fals eslògan «*Rompuda: bare e bauli su misura*», que evidencia la realització amb rotacisme [rum'pura] (a més d'haver fossilitzat la flexió pròpia de la classe verbal II, avui *rompit*, *rompida*, de *rompir*).³ El malnom s'ha lexicalitzat a partir de les formes primigènies masculines *lo/los de romput*, femenines *la/les de rompuda*.

Un cas anàleg és (7), a partir de la realització de *rodó* [ru'ro], que ja vaig reportar el 1998.⁴ Tots dos casos no s'adiuen amb les dues seqüències gràfiques de (8) del mot *davallada* [dava'ɫara].

2. Bosch (2008, p. 83).

3. Scala (2003, p. 293).

4. Bosch (1998, p. 143) i Bosch (2002, p. 255).

— Despalatalització de *-ll* final:

- (9) Ristorante Bar Gelateria *CAVAL MARI'* (RC)⁵
- (10) *Valmell* Cannonau di Sardegna DOC, Cantina Sociale Santa Maria la Palma (PC)
- (11) La Prassa del Pou *Vel* (RPA) / Plaça del Pou *Vell* - Piazza Civica (MA)

Mentre que els casos (9) —ja desaparegut de la via pública— i (11) —un rètol no oficial però ben visible a la façana del palau de Ferrera o d'Arcayne— deriven d'una grafia fonètica, el cas (10), que reflecteix la presència escadussera de l'etiquetatge en català en l'activitat vinícola,⁶ és un reflex de la manca de criteri: es manté *-ll* avui amb realització despalatalitzada [val'mel], però hom grafia un cas de tractament de /r/ > [l] en posició de coda travada.

b) Vocalisme

— Reducció vocàlica:

- De la [a] àtona:

- (12) *Davallada* de don Pinna i *Davallada* de Ricciu (MA) / *Devellada* de don Pinna (RP)
- (13) *A mos veura* (MAT) / *A nos veure* (AAST)
- (14) *Valmell* Cannonau di Sardegna DOC, Cantina Sociale Santa Maria la Palma (PC)

- De la [u] àtona:

- (15) *RUMPURA* di Loi Alessandro i www.rumpura.com (RC)
- (16) Pescheria «*RURÓ*» di Paolo e Dino Melone (RC)
- (17) Ristorante *EL PULTAL* Pizzeria (RC) / *Lo Portal* - Piazza Porta Terra (MA)
- (18) *Lo barber* Estetista (RC) / Pizzeria *LU FURAT* da Claudio / Ristorante «*Lu Casal*» (RC)

Observem que en aquesta tipologia de fenòmens (reducció vocàlica de *a/e* àtones en [a] i de *o/u* en [u])⁷ es nota precisament la manca de referents ortogràfics, i, per tant, un tractament *ad hoc* de codificació al marge de l'ortografia i

5. Activitat comercial desapareguda (Bosch, 1998, p. 130 i 143; Bosch, 2002, p. 238 i 255).

6. Bosch (2008, p. 83-84).

7. Scala (2003, p. 25-27).

l'etimologia catalanes, reflex, sens dubte, de la manca d'alfabetització en català. Sobre aquests aspectes, els *Registres de danys* (1683-1829) i els *Registres d'estimes de fruita* (1783-1829) de la *Barracelleria* algueresa ja evidenciaven vacil·lacions a l'hora de fixar la grafia amb *e/a* i *o/u* àtones.⁸

c) Altres fenòmens fonètics

- (19) Carrer de Pa i *Algua* (RP i MA) / Bed & Breakfast *AIGUA* (RC)
- (20) Carrer de la *Merced* (RP) / Carrer de la *Mercè* (MA)
- (21) Carrero' del *Carmen* (RP) / Carreró del *Carme* (MA)
- (22) Muralla de l'*Espital* (RP) / Carrer de l'*Hospital* (RP i MA)
- (23) Escola de Alguerés «Pasqual Scanu» (RC)

Els casos (19) a (22) evidencien asimetria ortogràfica, d'acord amb les realitzacions en alguerès modern [ˈaɫgwa] (19),⁹ [malˈset] (20), [ˈkalment] (21) i [aspiˈtal] (22). En canvi, el cas (23), al marge de la qüestió de l'accentuació de *e* d'acord amb la realització algueresa,¹⁰ convé remarcar la manca d'apostrofació de *de* davant vocal, tenint en compte la realització [de] en bona part de contextos.¹¹

d) Ortografia fonètica (a la italiana)

- (24) Davallada de *Ricciu* (MA)
- (25) Hotel *San Giuan* (RC)
- (26) La *Prassa* del Pou *Vel* (RPA)

També ací es nota la manca de referents ortogràfics, i, per tant, un tractament de codificació al marge de l'ortografia i l'etimologia catalanes, reflex del mimetisme dels grafemes i dígrafs propis de l'italià. Aquests exemples s'emmarcarien en la proposta del *principi fonèmic* basat en l'*ús de la grafia italiana* que proposa Chessa (2008, p. 190).

Llegiu, respectivament, [riˈtʃu], [ˌsan dʒuˈan], [ˈprasa] i [ˈvel]. Sobre aquests aspectes, els *Registres de danys* (1683-1829) i els *Registres d'estimes de fruita* (1783-1829) de la *Barracelleria* algueresa presenten aquest fenomen d'interferència ortogràfica de l'italià de manera força generalitzada, especialment a cavall dels segles XVIII i XIX.¹²

8. Bosch (1999, p. 77, 140, 173).

9. Scala (2003, p. 27).

10. Scala (2003, p. 33).

11. Bosch (2002, p. 144-145).

12. Bosch (1999, p. 31-33).

e) Ortografia (accentuació)

- (27) *TANCA FARRA'*, ALGHERO D.O.C. i *RAÍM*, Isola dei Nuraghi I.G.T., Sella & Mosca (PC)
 (28) *Vi Marí, Margalló i Gínjol*, Azienda Agricola Antonella Ledà d'Ittiri (PC)
 (29) *Cabiròl*, Cantina Sociale Santa Maria la Palma (PC)
 (30) Pescheria «*RURÓ*» di Paolo e Dino Melone (RC)
 (31) La Tazza d'oro Snack Piano Bar *EL TRO'* (RC)
 (32) Escola *de* Alguerés «Pasqual Scanu» (RC)
 (33) Carrer de la *Mercè* (MA)
 (34) Carrero' del *Carmen* (RP) / Carreró del *Carme* (MA)
 (35) TOT PER LA *MUSICA* (RC)

Observem dos tipus de fenòmens: els graficofonètics i els ortotipogràfics. Pel que fa als primers, contrasta el cas incorrecte de *raím* (27) respecte de les lliçons *marí, margalló i gínjol* (28), ben accentuades; com també *cabiròl* (29) respecte de *ruró* (30). D'altra banda, ja hem vist que (32) remet a la realització tancada dialectal d'*alguerès* [aʎga'res] (com en català occidental), mentre que l'accentuació de (33), normativa, no es correspon amb la realització algueresa de *Merced* [mal'set], com hem vist a (20).

Pel que fa als problemes ortotipogràfics, l'accentuació de les majúscules resulta conflictiva, amb restriccions o interferències tipogràfiques pròpies de l'italià: contrasta *FARRA'* (27) i *TRO'* (31),¹³ amb l'accent gràfic desplaçat, respecte de *RURÓ* (30); la mateixa asimetria trobem a (34) en relació amb el mot *carreró*, en minúscula.¹⁴ El cas de (35) tant pot remetre a raons ortogràfiques (per omissió) com ortotipogràfiques.

e) Asimetria morfològica

— Determinant masculí *lo*:

- (36) Ristorante *EL PULTAL* Pizzeria (RC)
 (37) La Tazza d'oro Snack Piano Bar *EL TRO'* (RC)
 (38) *Lo Portal* - Piazza Porta Terra (MA)
 (39) *Lo barber* Estetista (RC)
 (40) Pizzeria *LU FURAT* da Claudio (RC) / Ristorante «*Lu Casal*»

13. Cf. el cas (9)

14. Cf. «lo rústic» (Bosch, 1998, p. 141; Bosch, 2002, p. 253).

Hi podem observar totes les combinacions morfològiques i graficofonètiques. A (36) l'ús de *el* (estàndard) no s'adiu amb la grafia *pultal* (cf. alguerès [lu puɫ'tal]), un cas anàleg a (37); ambdós contrasten amb les solucions ortogràfiques dialectals *lo portal* (38) i *lo barber* (39).¹⁵ El cas (40), en canvi, respon a una mera grafia fonètica, a partir de *lo forat* [lu fu'rat] i *lo casal* [lu ka'zal].

— Pronom clíctic *mos*:

(41) *A mos veura* (MAT) / *a nos veure* (AAST)¹⁶

— Flexió verbal:

(42) *Benvingut* (MAT) / *benvenguts* (AAST)¹⁷

(43) *RUMPURA* di Loi Alessandro i www.rumpura.com (RC)

Les solucions dels missatges institucionals de (41) i (42) són asimètriques: *A mos veura* (41), que vol reflectir la parla algueresa [a muz 'vewra] (o [a muz 'vera]), no s'adiu amb *benvingut* (42), atès que en alguerès trobem *benvengut* [bemvaŋ'gut], com reflecteix la lliçó *benvenguts* (42). Contràriament, la lliçó *a nos veure* (41) sembla un intent d'estandardització, amb *nos* en lloc de l'alguerès *mos* [mus], si bé no podem descartar que vulgui reflectir una solució més genuïna, arcaica, en desús.¹⁸

Pel que fa a (43), ja hem vist a (15) que *rumpura* remet a *rompuda*, un cas de fossilització d'una solució verbal arcaica.

3. PROBLEMES D'ALFABETITZACIÓ I CODIFICACIÓ DAVANT DEL PANORAMA ECOSOCIOLINGÜÍSTIC DE L'ALGUER

Ja hem vist més amunt que el 1988 apuntava que en l'ús de l'alguerès en la retolació comercial i institucional evidenciava tres tipus de fenòmens o factors: les interferències (orto)gràfiques de l'italià, la incidència de l'ortografia del català (i de l'estàndard general) i les interferències de la fonètica de l'alguerès.¹⁹

15. Vegeu la nota anterior.

16. Rètol turístic institucional desaparegut (Bosch, 2002, p. 239-240).

17. Rètol turístic institucional desaparegut (Bosch, 2002, p. 238-239).

18. En aquest sentit, Luca Scala m'informa que *mos* [mus] és relativament recent, en alguerès, que trobem a partir de la fi del XIX; és més, «per exemple, Gaví Ballero (1915-2001), en les comèdies que escrivia sempre en grafia italiana —entre les quals *Lo sidadu*—, mai grafia el clíctic amb *m-*, sempre amb *n-*, perquè era l'ús més familiar al qual estava acostumat». Per a més detalls sobre l'asimetria dels casos (41) i (42), vegeu Bosch (2002, p. 223-224 i 238-240).

19. Bosch (2002, p. 217).

Però, de fet, aquesta casuística de fenòmens o problemes de codificació és aplicable a altres àmbits d'ús públic de l'alguerès. Pel que fa al primer factor, i a tall d'exemple, és habitual llegir a la premsa local o sarda titulars com aquest: «Gran successo de 'Lus cassarolz'», on trobem una seqüència gràfica que reflecteix la realització algueresa [lus kasa'rolts],²⁰ a partir de *grafia a la italiana* i, doncs, s'allunya de l'ortografia catalana: *u* per *o* àtona, *-ss-* per *-ç-*, *-r-* per *-d-* (intervocàlica), realització africada de /z/ → [ts]/__## (de fet, aplicable a /s/ o /z/ postconsonàntiques en posició de coda) i canvi de *-r* a [l] implosiva seguida de consonant en codex complexos a final de mot.²¹ És un cas anàleg a les lliçons (24), (25) i (26) de l'apartat 2.

Sobre aquest fenomen, Enrico Chessa planteja les opcions d'un procés de normalització que prescindeixi de la codificació de l'alguerès, ateses les divergències entre ortografia i realització fonètica dialectal, la qual cosa voldria dir l'adopció de «la grafia italiana per representar les tires fòniques de l'alguerès»; o bé continuar exercint pressió sociocultural de codificació amb l'ús de la grafia catalana, si bé apunta que «la desviació del principi fonèmic es pot acceptar només si es donen certes condicions».²²

— «Amb la primera proposta se suggereix l'ús d'una ortografia, basada en el principi fonèmic, que permeti, en bona mesura, una associació biunívoca entre signes gràfics i fonemes de l'alguerès col·loquial. Ens referirem a aquest enfocament amb el terme *ús de la grafia italiana* perquè, fonamentalment, es tracta de fer ús de les relacions graficofonèmiques tal com es donen en italià, amb les quals els algueresos estan més acostumats» (Chessa, 2008, p. 190);

— «La segona proposta, en canvi, recolza sobre els pressupòsits següents: l'alguerès necessita l'elaboració i la divulgació d'una varietat estàndard allòctona; els criteris ortogràfics han de ser els mateixos que els que s'utilitzen arreu del domini lingüístic català; a l'Alguer, però, caldrà invertir esforços considerables que incrementin les competències orals dels parlants.²³ Caldrà engegar uns mecanismes d'interacció lingüística (entre parlants adults de llengua inicial algueresa i nouparlants) de cara a afavorir un contacte constant, i possiblement intens, amb la varietat col·loquial» (Chessa, 2008, p. 191).

20. Bosch (2002, p. 218, n. 30).

21. Sobre aquests fenòmens, vegeu Bosch (2002, p. 141).

22. Chessa (2008, p. 190-193). És més: «Les peculiaritats de l'alguerès [...] imposen, al nostre entendre, un debat seriós a l'entorn de la normalització i, en concret, del procés de codificació. [...] Presentem —de manera molt esquemàtica— dues propostes normalitzadores contraposades, les quals volen ser la base per a l'elaboració d'un nou discurs de recuperació lingüística a l'Alguer. Els nostres suggeriments s'articulen al voltant de l'assumpte que el normalitzador té fonamentalment dues opcions: aplicar —tal com s'ha fet— les normes ortogràfiques de base etimològica o bé adoptar l'ortografia fonèmica que més s'ajusti a les característiques de l'alguerès» (Chessa, 2008, p. 190).

23. Aspecte que em sembla essencial, atenent als resultats de l'*Enquesta d'usos lingüístics a l'Alguer* de la Secretaria de Política Lingüística (2004). Cf. Bosch (2007, p. 45-47).

De fet, Chessa, per defensar l'opció de l'ús de la grafia italiana en l'alfabetització en alguerès, es basa en casos de realitzacions més o menys idiosincràtiques que fan que resulti complexa una adaptació ortogràfica respectant alhora l'ortografia fabriana i la solució fonètica dialectal, al marge d'un cas d'homofonia ben paradigmàtic que ja vaig apuntar jo mateix: *colom-codony*, amb realització [ku'rom],²⁴ una homofonia que també es dona en casos com *mala-mare* ['mara]. Aquest fenomen, però, no pot fer decantar la balança cap a criteris d'alfabetització o de codificació allunyats de l'ortografia catalana. A més, aquestes divergències a partir d'idiosincràcies fonològiques o fenòmens més o menys regulars aplicats a la lectoescriptura també es donen en bona part dels dialectes catalans.²⁵

Vet aquí els casos reportats i transcrits per Chessa (amb algunes imprecisions de transcripció, que esmenen): *servidors* [salvi'rołts], *hivern* [in'vɛl],²⁶ *aquidrar* (< *cridar*) [aki'ra],²⁷ *dormir* [ru'mi],²⁸ *acceptar* [atsat'ta],²⁹ *lleixiu* [li'ʃiw], *cauen* ['kawn], *aigua* [a'ɣwa], *cadira* [ka'ria], *hospital* [aspi'tal], *moment* [ma'mɛntu],³⁰ *d'acord* [de 'kɔɫdiw],³¹ *decid* (v.) [di'sir].³²

Podem observar que en aquesta llista de fenòmens hi ha realitzacions fonètiques regulars i aspectes més idiosincràtics. En aquest sentit, ja vaig apuntar fa alguns anys que «aquells fenòmens fonètics que es poden sotmetre a regularitat no han de transgredir l'ortografia si aquesta esdevé una mera convenció fàcilment aplicable a l'execució oral de la llengua» (Bosch, 2001, p. 61).³³ I aquest fou el criteri de codificació aplicat als primers materials didàctics i escolars adaptats a l'alguerès entre 1994 i 1996 en què vaig poder participar des del Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori, criteri aplicat, per exemple, a la revista *Mataresies. Periòdic al Servei dels Minyons* o a *Tintín al país de l'or negre* (1995); i també

24. Bosch (1999, p. 52-53); Chessa (2008, p. 188).

25. Com ara, per citar-ne alguns casos, la iodització del balear o d'altres parlars. O casos més idiosincràtics com *cella* o *darrere* amb realització ['sejə] o [rə'ðerə], respectivament, en català central.

26. Cf. [in'vɛl] (Chessa, 2008, p. 189).

27. Amb pròtesi de *a-* i metàtesi *acridar* > *aquidrar* i assimilació final *-dr-* > [r].

28. Amb metàtesi *dormir* > *dromir* i assimilació *-dr-* > [r] per fonosintaxi.

29. Cf. [atsa'ta] (Chessa, 2008, p. 189). També [asat'ta].

30. Cf. [ma'mɛntu] (Chessa, 2008, p. 189).

31. Cf. [de'kɔɫdiw] (Chessa, 2008, p. 189).

32. Chessa (2008, p. 189, n. 10) generalitza en excés aquesta realització amb rotacisme de /d/ intervocàlica per rotacisme (amb intervenció de la vocal epentètica final [-i]) a casos com: *acud* [a'kur] (< *acudir* [aku'ri]), *convid* [kum'vit] i no pas *[kum'vir] (< *convidar* [kumvi'ra]), *fored* [fu'rer] (< *foradar* [fura'ra]), *salud* [sa'rut] i no pas *[sa'rur] (< *saludar* [saru'ra]). Tanmateix, cf. *mesut* [ma'zut] i no pas *[ma'zur] (< *mesurar* [mazu'ra]), per hipercorrecció (dec aquesta informació a Luca Scala).

33. «D'altra banda, aquest model de llengua, si bé absolutament respectuós amb la morfologia, la sintaxi i el lèxic algueresos, és rigorosament respectuós amb l'ortografia de la llengua catalana, amb la premissa que la fonètica no ha de condicionar mai l'ortografia, tret de casos idiosincràtics en què convé permetre's una llicència; d'aquesta manera, resta la porta ben oberta a la comprensió i la lectura de textos redactats en català estàndard» (Bosch, 2001, p. 60).

aplicat per Bosch i Sanna (1996) al recull *Històries de l'Alguer, entre la marina i la campanya*.³⁴

De la mateixa opinió sembla ser Luca Scala, a partir de l'experiència al Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori i d'Òmnium Cultural de l'Alguer, «de crear i experimentar un model d'alguerès útil per l'escola: proposar el model, discutir-lo col·lectivament, posar-lo a prova i adaptar-lo progressivament quan se'n trobaven defectes i virtuts»,³⁵ tal com descriu al «Model d'àmbit restringit de l'alguerès» (Scala, 2003, p. 19-79), document avalat per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en la reunió del 12 d'abril de 2002.³⁶ És més: «Aquest model, partit ja amb una bona base d'estabilitat, és aplicat a les llicions d'alguerès que imparteixen los components del *Grup de Mestres* del CRP; als materials de les nou edicions de *l'Escola d'Estiu*; al periòdic infantil *Mataresies*; als còmics *Tintín al país de l'or negre*, *Pinocchio*, *Robin Hood*, *Heidi*, *Alí Babà*; i ja de quatre anys als materials didàctics i als llibres de text del *Projecte Joan Palomba*», en paraules del mateix Scala, «una producció objectivament imponent de milers de pàgines escrites en ortografia normalitzada que testimonia 10 anys de treball dedicat exclusivament a la introducció oficial, coordinada i generalitzada, de l'ensenyament de l'alguerès a totes les escoles» (Scala, 2003, p. 15).

En la meua opinió, Enrico Chessa (2008) sembla obviar que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans va aprovar el document «Model d'àmbit restringit de l'alguerès», un model, és bo remarcar-ho, que respon al fet que «calia establir els criteris per a la formació d'un estàndard d'àmbit restringit, respectuós amb l'ortografia i que integrés elements gramaticals i lèxics de la llengua col·loquial en un model participatiu, en el qual els catalanoparlants de l'Alguer se sentissin representats» (Scala, 2003, p. 21). I, doncs, Chessa no sembla tenir en compte que per a arribar a aquest model hi ha hagut una tasca feixuga i rigorosa d'experimentació d'ençà de 1994 coordinada des del Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori i, més tard, des d'Òmnium Cultural de l'Alguer per a establir «criteris, sobretot de fonètica, que donguessin punts fermes a l'aplicació d'un naixent model de llengua escrita per l'escola», al capdavant «una exigència de funcionament pràctic, que consentissi un ensenyament vàlid, homogeni i científicament plausible i rigorós» (Scala, 2003, p. 14-15).

34. Per a més detalls, vegeu Bosch (2001, p. 57-61).

35. «D'una banda, el model d'alguerès [del CRP Maria Montessori] és un model que tothora traspua els registres menys italianitzats de la varietat algueresa, sempre a la recerca d'aquells mots i expressions encara vius en la parla de la gent més gran, per tal de presentar-los de model, no tant com un exercici nostàlgic ni redemptor, sinó com una utilitat real, per tal d'evitar haver de recórrer a l'italià com a superació de l'acte comunicatiu» (Bosch, 2001, p. 58).

36. IEC (2003), també editat a Scala (2003, p. 19-79). I implícitament tampoc no té en compte els aspectes de morfologia de l'alguerès acceptats per l'IEC el 1996 a la proposta d'estàndard oral (IEC, 1998), a l'entorn del Grup per a la Normativització de l'Alguerès, coordinat per Joan Armangué (2006, p. 128-130).

I això no vol dir que les reserves expressades per Enrico Chessa en aquest procés de codificació no estiguin fonamentades. En aquest sentit, Luca Scala ja apunta les dificultats de codificació sense allò que anomena *deformació lingüística*: «És sempre estat difícil escriure, amb la grafia deguda, l'alguerès dirigit únicament als algueresos. Les seues característiques fonètiques, sobretot, i l'habitud de llegir-lo escrit prevalentment en grafia italiana poden desorientar un lector ocasional. És complicat, per qui no hi sigui habituat, reconèixer fàcilment metàtesis, rotacismes, assimilacions, despalatalitzacions, epèntesis, reduccions, vocals paragògiques i/o eufòniques, etc., normals en la llengua oral, de paraules com *processó*, *buidar*, *pedaç*, *ple*, *saludar*, *dormir*, *a lluny*, *anys*, *li*, *veuen*, *la iglésia*, *amb*, *Mont Girat*, etc.; realment costa un bon esforç de llegir-les naturalment i també, a voltes, de comprendre el que volen diure. I és també complicat donar una grafia catalana científicament rigorosa a sardismes o altres barbarismes que són ja part integrant de la nostra variant» (Scala, 2003, p. 11).

I per això la formació pedagògica o les estratègies didàctiques tenen un paper fonamental en el procés d'alfabetització en català a l'Alguer. I en aquesta direcció s'emmarquen els més de deu anys de Projecte Joan Palomba (1998-2009) i els nous materials elaborats per Luca Scala (2005), «un curs d'alfabetització que ha ensenyat los primers rudiments de l'alguerès escrit als funcionaris de l'Administració [...], un primer pas imprescindible ors a la plena normalització de la llengua també en l'ús formal a dins de l'Administració» (Scala, 2005, p. [III]), i per un grup de mestres coordinat per Rosa Montero, amb el manual *Alguerès 1* (2006) per al primer cicle de l'escola primària (7-8 anys). En aquest sentit, a Scala (2005, p. 3), en presentar «Les vocals», per exemple, llegim que «les paraules *hospital*, *moment* i *obscur* se pronuncien respectivament [aspi'tal], [ma'mentu] i [as'kur], cosa que, però, no ne té de modificar la grafia», així com també que «modernament, en la pronúncia algueresa, s'és transformada en [l] la *i* de les paraules *aigua*, *aiguada*, *aigüer*, *aigüeta*, *caiguda*; i la de les formes verbals de *caure* [...]. Això no ne té de modificar la grafia correcta amb *i*». Per tant, és evident l'enfocament normatiu i interdialectal de la metodologia didàctica aplicada per Scala (2005).

4. CONCLUSIONS

No em sembla justificat defensar en el procés de codificació de l'alguerès l'*ortografia fonèmica* adduint les dificultats fonètiques d'aprenentatge dels no-catalanoparlants només pel fet que s'allunyarien, en alguns aspectes, de la fonètica col·loquial de l'alguerès, perquè sembla que l'alguerès s'hagi de resignar a l'aïllament dins el diasistema català, sense possibilitat d'esdevenir una llengua vàlida per als usos formals. Que un infant llegeixi a escola, com s'ha vist, *dormir* per [ru'mi], *lleixiu* per [li'ʃiw], *a lluny* per [a'ʎunt] o *moment* per [ma'mentu] no

és el problema, ni tampoc l'existència d'homofonies com *codony* o *colom* per [ku'rom], sempre que tingui l'oportunitat fora de l'escola de parlar l'alguerès: serà amb l'ús social o familiar de la llengua que ja aprendrà a identificar els desajustos fonètics de l'ortografia apresada a escola. Una altra cosa és que, ateses les circumstàncies de substitució lingüística consolidada, com demostren les dades de l'*Enquesta d'usos lingüístics a l'Alguer* (2004), vulguem que l'alguerès escolar sigui una mera transcripció nostàlgica de l'alguerès col·loquial d'una comunitat de parla minoritzada i minoritària.

I aquest és el camí, al capdavant, per superar el desgavell de models de codificació asimètrics que hem vist a l'apartat 3 en relació amb els usos públics i formals de l'alguerès en la publicitat visual i la retolació comercial i institucional de l'Alguer.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARMANGUÉ I HERRERO, Joan (2006). *Represa i exercici de la consciència lingüística a l'Alguer*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer; Edizioni Grafica del Parteolla.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (1998). «L'ús del català i la interferència lingüística en la publicitat visual i la retolació comercial i institucional a l'Alguer». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 30, p. 105-145.
- (1999). *Els noms de la fruita a l'Alguer: Edició dels Registres d'estimes de fruita de la Barracelleria (1783-1829)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Curial Edicions Catalanes.
- (2001). «L'ensenyament del català a l'Alguer i la qüestió del model de llengua». *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Alguer (2 i 3 de juny de 2000)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; l'Alguer: Municipi de l'Alguer, p. 55-64.
- (2002). *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2007). «El català de l'Alguer, entre la desaparició i la dissolució». A: COLÓN DOMÈNECH, Germà; GIMENO BETÍ, Lluís [ed.], *Ecologia lingüística i desaparició de llengües*. Castelló: Universitat Jaume I, p. 35-52.
- (2008). «Els noms de les varietats de raïm a l'Alguer, passat i present». *Cupatges* [Barcelona], núm. 25, p. 80-84.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu; SANNA, M. A. Susanna (1996). *Històries de l'Alguer, entre la marina i la campanya*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- CHESA, Enrico (2008). «Normalització, codificació i complexitat sociolingüística. Orali-tat i escriptura a l'Alguer: una relació difícil». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 50, p. 177-200.
- HERGÉ (1995). *Tintin al país de l'or negre*. Adaptació al català de l'Alguer. Coord. d'Andreu Bosch i Rodoreda [et al.]. Barcelona: Editorial Joventut
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA (1998). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia*. 4a ed. rev. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2003). *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. Ed. a cura de Josep Vallverdú. Barcelona. (Biblioteca Filològica; XLVIII) [Amb modificacions i nova estructuració, també editat a: Scala, 2003]

- MONTERO, Rosa [et al.] [coord.] (2006). *Alguerès, 1. Adaptació a l'alguerès*. Vic: Eumo.
- SCALA, Luca (2003). *Català de l'Alguer: Criteris de llengua escrita*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005). *Primer curs d'alfabetització per dependents de la Pública Administració*. L'Alguer: La Celere: Municipi de l'Alguer.
- SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2004). *Enquesta d'usos lingüístics a l'Alguer 2004. Dades sintètiques* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 1-55. <<http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Dades%20origen%20territori%20i%20poblacio/Altres/Arxius/eula2004.pdf>>.